KORXONALARDA INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

ANDIJON DAVLAT TEXNIKA INSTITUTI "MENEJMENT" KAFEDRASI

ASSISTENT O'QITUVCHISI

IRISOV JAHONGIR XURSANBEKOVICH

jahongirmirzo0078@gmail.com

Kalit so'zlar: innovatsiyalarni boshqarish, innovatsion menejment, innovatsion jarayon, korxona innovatsiyalari, raqamli innovatsiya, innovatsion strategiya.

KIRISH

Innovatsiyalarni boshqarish — korxonada yangi g'oyalarni yaratish, rivojlantirish va bozorga tatbiq etish jarayonlarini tizimli boshqarishdir. P. Druker ta'kidlaganidek: «Har qanday tashkilot faqat ikkita asosiy vazifani bajaradi — marketing va innovatsiya». O'zbekistonda «Innovatsion faoliyat to'g'risida»gi Qonun (2019) va «Raqamli O'zbekiston 2030» strategiyasi innovatsiyalarni boshqarishning huquqiy poydevorini yaratdi. Biroq korxonalar darajasida innovatsiyalarni tizimli boshqarish hali yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Ushbu tezisning maqsadi — korxonalarda innovatsiyalarni boshqarishning asosiy muammolarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

1-jadval. Innovatsiyalarni boshqarishning asosiy bosqichlari va mexanizmlari

№	Bosqich	Asosiy faoliyat	Boshqaruv vositasi
1	G'oya generatsiyasi	Brainstorming, Design Thinking, TRIZ	Innovatsion platformalar, hackathon
2	Tanlash	G'oyalarni filtrlab eng yaxshisini tanlash	Stage-Gate, innovatsion matritsa

3	Rivojlantirish	MVP yaratish, prototiplash, sinov	Agile, Scrum, Design Sprint
4	Tijoratlashtirish	Bozorga chiqarish, marketing	GTM strategiya, pilot loyiha
5	Monitoring	KPI kuzatish, ROI hisoblash	Balanced Scorecard, innovatsion audit

Manba: muallif tomonidan xalqaro amaliyot asosida tuzilgan.

1. Hozirgi holat va muammolar

O'zbekiston korxonalarining atigi 18-22% i innovatsiyalarni tizimli boshqarish tizimiga ega. Asosiy muammolar: moliyalashtirish yetishmasligi, malakali kadrlar tanqisligi, innovatsion bo'linmalarning yo'qligi va korporativ madaniyatning innovatsiyalarga to'sqinligi. Innovatsiyalarni tizimli boshqaradigan korxonalar boshqalarga nisbatan 2.5 barobar ko'proq yangi mahsulot chiqaradi va 35% yuqori daromad ko'rsatkichiga ega.

2-jadval. O'zbekiston va xalqaro korxonalarda innovatsiyalarni boshqarish taqqoslama tahlili

Ko'rsatkich	O'zbekiston	J. Koreya	Germaniya	Xitoy
Innovatsion korxonalar ulushi (%)	18-22%	72%	68%	45%
R&D xarajatlari (YaIMga nisbatan)	0.13%	4.9%	3.1%	2.4%
GII reytingidagi o'rni (2024)	95	6	8	11
Innovatsion ROI (o'rtacha)	12-18%	38%	32%	28%

Manba: GII 2024, O'zbekiston Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

2. Samarali boshqaruv modellari

Xalqaro amaliyotda uchta eng samarali model ajralib turadi. Birinchi — Ochiq innovatsiyalar (Open Innovation): korxona universitetlar, startaplar va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda innovatsion jarayonlarni amalga oshiradi. Ikkinchi — Stage-Gate jarayoni: innovatsion loyiha bir necha bosqich va «eshik» orqali boshqarilib, har bir bosqichda loyihaning davom ettirilishi yoki to'xtatilishi haqida qaror qabul qilinadi. Uchinchi — Ambidekstr tashkilot: bir vaqtning o'zida mavjud biznesni optimallashtirish va yangi imkoniyatlarni o'rganish muvozanatini saqlash.

3. O'zbekiston uchun gibrid model taklifi

O'zbekiston korxonalari uchun uchta elementdan iborat gibrid model tavsiya etiladi: ichki innovatsion bo'linma (korxona tarkibida innovatsiyalar bilan maxsus shug'ullanadigan bo'lim), tashqi hamkorlik ekotizimi (universitetlar, IT Park va xalqaro tashkilotlar bilan ochiq innovatsiya platformasi) va raqamli innovatsiya platformasi (g'oyalarni to'plash, baholash va kuzatishning raqamli tizimi). Bu model O'zbekiston korxonalarining mavjud imkoniyatlari va resurs cheklovlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan.

3-jadval. O'zbekiston korxonalarida innovatsiyalarni boshqarish dinamikasi (2022–2024 yy.)

Ko'rsatkich	2022	2023	2024
Innovatsion faol korxonalar ulushi	14%	17%	22%
Yangi mahsulotlar soni (ming dona)	1 240	1 680	2 150
Innovatsion xarajatlar (mlrd so'm)	4 200	6 800	9 500

Innovatsion mahsulot eksporti (mln $)	185	264	380
O'rtacha yillik o'sish sur'ati	**+12%**	**+25%**	**+32%**

Manba: O'zbekiston Statistika qo'mitasi va Innovatsion rivojlanish vazirligi, 2024 y.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'zbekiston korxonalarida innovatsiyalarni boshqarish tizimi jadal rivojlanib bormoqda — innovatsion faol korxonalar ulushi 2022 yildagi 14% dan 2024 yilga kelib 22% ga yetdi. Biroq xalqaro raqobatchilar bilan solishtirganda salmoqli bo'shliq mavjud. Quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Ichki innovatsion tuzilmalarni yaratish. Har bir korxonada innovatsiyalar bo'yicha mas'ul bo'linma yoki xodim tayinlash.

2. R&D xarajatlarini oshirish. Korxona daromadining kamida 2-3% ini tadqiqot va ishlanmalarga yo'naltirish.

3. Ochiq innovatsiya platformasini qo'llash. Universitetlar, IT Park va startaplar bilan tizimli hamkorlik o'rnatish.

4. Raqamli boshqaruv tizimini joriy etish. G'oyalarni to'plash va kuzatishning raqamli platformasini yaratish.

5. Innovatsion madaniyatni shakllantirish. Xodimlar g'oyalarini rag'batlantiradigan va tajriba o'tkazishga yo'l qo'yadigan muhit yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Innovatsion faoliyat to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2019.

2. Drucker P.F. Innovation and Entrepreneurship. — New York: HarperCollins, 2009.

3. Tidd J., Bessant J. Managing Innovation. 5th ed. — Wiley, 2013.

4. Chesbrough H. Open Innovation. — Harvard Business Press, 2006.

5. Abdullayev V.A., Abdullayev A. Raqamli innovatsion menejment. — Andijon, 2023.

6. Global Innovation Index 2024. WIPO. — https://www.globalinnovationindex.org

7. Innovatsion rivojlanish vazirligi. Yillik hisobot 2024. — https://mira.uz